

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАОЦІНКА ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ЙОГО SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)EVALUATION OF THE ECONOMY OF THE REGION IN CONTEXT
ITS SMART-SPECIALIZATIONS (ON THE EXAMPLE OF ZAKARPATTIA REGION)

У статті аналітично обґрунтовано перспективні напрями смарт-спеціалізації Закарпатської області на підставі результатів порівняльної оцінки структури економіки цього регіону, а також секторального аналізу за ключовими показниками господарської діяльності. Для виявлення потенційних ніш смарт-спеціалізації проведено порівняльну оцінку структури економіки та секторальний аналіз за ключовими показниками. Доведено, що у короткостроковій перспективі потенціал смарт-спеціалізації у досліджуваному регіоні можуть мати такі види економічної діяльності, як сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; оптова та роздрібна торгівля; туризм і рекреація; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; фінансова та страхова діяльність; тимчасове розміщення й організація харчування. Крім того, визначено конкурентні переваги та особливості функціонування названих ВЕД, а також організаційні заходи і умови, необхідні для їх подальшого розвитку у регіоні.

Ключові слова: смарт-спеціалізація, структура економіки, сільське господарство, туризм.

В дослідженні аналітически обґрунтовані перспективні напрями смарт-

спеціалізації в Закарпатській області, исходя из результатов сравнительной оценки структуры экономики этого региона, а также секторального анализа по ключевым показателям хозяйственной деятельности. Для определения потенциальных ниш смарт-специализации проведена сравнительная оценка структуры экономики регионов и секторный анализ по ключевым показателям. Доказано, что в краткосрочной перспективе потенциал смарт-специализации в исследованном регионе могут иметь такие виды экономической деятельности, как сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыбное хозяйство; транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность; оптовая и розничная торговля; туризм и рекреация; здравоохранение и предоставление социальной помощи; финансовая и страховая деятельность; временное размещения и организация питания. Кроме этого, определены конкурентные преимущества и особенности функционирования обозначенных видов экономической деятельности, а также организационные мероприятия и условия, необходимые для их дальнейшего развития в регионе.

Ключевые слова: смарт-специализация, структура экономики, сельское хозяйство, туризм.

УДК 332.02

<https://doi.org/10.32843/infrastructure41-34>

Созанський Л.Й.

к.е.н., старший науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України»

Sozansky Lyubomyr

SI "M.I. Dolishnyi Institute of Regional
Research of the National Academy
of Sciences of Ukraine"

The study substantiates the perspective directions of smart specialization in the Zakarpattia region. In order to identify potential niches of smart specialization, a comparative assessment of the structure of the economy and sectoral analysis by key indicators were carried out. As a result, it has been found that in the short term the potential of smart specialization in this region may have: agriculture, forestry and fisheries; transport, warehousing, postal and courier activities; wholesale and retail trade; tourism and recreation; health care and social assistance; financial and insurance activities, temporary accommodation and catering. In addition, the competitive advantages, features of these LEDs and the measures and conditions necessary for their further development in the region are identified. In particular, the uniqueness of agriculture in the Zakarpattia region is that 91.3% of the region's agricultural production is provided by households, in particular: 84.7% – crop production and 98.2% – livestock production. In Ukraine, the values are 41.2%, 37.2% and 52.5%, respectively. Milk production in the region is provided by households by 99.39%, sales and slaughter of farm animals – by 97.41%, and the number of eggs obtained from domestic poultry – by 99.8% The region has considerable potential for growing open-air vegetables and melons. The further development of this segment requires the infrastructural prerequisites for exporting crop products to neighboring countries, notably Slovakia, Poland and Romania. Transport, warehousing, postal and courier activities have significant prospects for development, given the favorable geographical location of the region, but with a major modernization of road infrastructure. Wholesale and retail trade can enter a new phase of functioning and have a significant socio-economic effect if the level of shadow operations in this segment decreases. Separate directions of tourism and recreation, taking into account natural-climatic, cultural-historical, geographical features of the region may become a priority in the economy of the region. However, the issue of modernization of road and border infrastructure needs to be addressed. The rest, from the selected segments, are interconnected with the previous ones. Thus, prospective studies on this topic will be aimed at finding mechanisms to stimulate and develop identified promising areas of smart specialization of the region.

Key words: smart specialization, economic structure, agriculture, tourism.

Постановка проблеми. Понад 180 регіонів європейських країн під час планування соціально-економічного розвитку національному і регіональному рівнях застосовують підходи, викладені в Рекомендаціях щодо розроблення стратегії смарт-спеціалізації (RIS3). Ці рекомендації розроблені, вдосконалюються та підтримуються

Європейською комісією, яка, пропагуючи політику згуртованості, намагається вживати заходи щодо зменшення економічних відмінностей та забезпечення збалансованого розвитку і росту у всій Європі. З 2017 року Європейська Комісія у контексті сусідства з ЄС ділиться результатами перевіреної методології смарт-спеціалізації з українськими

органами влади. Регіони України у процесі розроблення регіональних стратегій до 2027 року вже почали використовувати Методологію планування регіонального розвитку, яка базується на методології RIS3. Згідно з цим документом, одним з основних етапів оцінки пріоритетних ніш смарт-спеціалізації є аналіз регіонального контексту та інноваційного потенціалу. Якість та результативність цього етапу майже визначально залежить від того, наскільки глибоко та детально досліджено конкурентність та ефективність сегментів економіки регіону. Передбачається, що інвестиційна, фінансова та організаційно-правова підтримка таких сегментів у перспективі може стати базою створення та використання інновацій і фінансово-економічного та соціального забезпечення регіону. З огляду на це актуалізується необхідність проведення досліджень, скерованих на оцінку економіки регіонів в контексті пошуку потенційних ніш його смарт-спеціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейський досвід запровадження смарт-спеціалізації, особливості його впровадження в Україні висвітлено в [1]. Проблеми формування регіональних стратегій і визначення пріоритетів розвитку в контексті реалізації концепції смарт-спеціалізації у старопромислових регіонах детально описано у [2]. Порівняння особливостей та результатів впровадження практик смарт-спеціалізації у

Південній і Східній Європі проведено у [3; 4]. У [5–7] визначено проблеми та позитиви, методичні засади стратегій смарт-спеціалізації регіонів Польщі. У цих та інших дослідженнях акцентовано на потребі вдосконалення методичних засад визначення напрямків смарт-спеціалізації, а надто – на посиленні рівня аналітичного обґрунтування вибору пріоритетних секторів економік регіонів.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення оцінки економіки регіону (зокрема Закарпатської області) в контексті вибору його стратегії смарт-спеціалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закарпатська область виділяється з-поміж регіонів України диверсифікованою та специфічною структурою економіки. Провідним видом економічної діяльності (ВЕД) в області є промисловість, на яку у 2017 припало 27,56% загального випуску. Ключове місце у промисловості цього регіону посідає переробна промисловість із часткою 80,02% у випуску промисловості загалом, а також постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 15,14% відповідно (табл. 1).

Вагоме місце в економіці регіону (із часткою >10%) займають такі ВЕД, як «сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство», «транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», «оптова та роздрібна торгівля».

Таблиця 1

Структура економіки Закарпатської області і регіонів України у 2017 році (за випуском ВЕД), %

Вид економічної діяльності	Закарпатська область	Регіони України (у середньому)
<i>Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство</i>	14,04	15,10
Промисловість, у т. ч.:	27,56	45,20
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	0,72	7,15
<i>Переробна промисловість</i>	22,06	32,73
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	4,17	4,62
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	0,62	0,70
<i>Будівництво</i>	5,98	4,28
<i>Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів</i>	10,63	9,08
<i>Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність</i>	11,14	6,43
<i>Тимчасове розміщування й організація харчування</i>	1,54	0,55
<i>Інформація та телекомунікації</i>	1,29	1,92
<i>Фінансова та страхова діяльність</i>	2,04	1,22
<i>Операції з нерухомим майном</i>	5,89	3,83
<i>Професійна, наукова та технічна діяльність</i>	1,12	1,08
<i>Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування</i>	0,56	0,82
<i>Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування</i>	6,14	4,25
<i>Освіта</i>	6,41	3,22
<i>Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги</i>	4,11	2,11
<i>Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок</i>	0,64	0,37
<i>Надання інших видів послуг</i>	0,90	0,52
Всього	100,00	100,00

Джерело: авторські розрахунки за [8]

Відмінними рисами Закарпатської області є лідерство серед регіонів України за часткою у структурі економіки регіону таких ВЕД: охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (4,11%), фінансова та страхова діяльність (2,04%), тимчасове розміщування й організація харчування (1,54%). Окрім того, область займає друге місце за вагомистю у економіці регіону таких ВЕД: операції з нерухомим майном; освіта, надання інших видів послуг; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок.

Вважаємо, що наведені структурні особливості економіки Закарпатської області, зокрема, диверсифікована структура, лідерство та першість за окремими ВЕД сформовані під впливом зовнішньоекономічної орієнтованості та природно-кліматичних і екологічних умов регіону. Так, сусідство із країнами ЄС зумовило високу вагомість для економіки області транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (11,14% випуску). За цим показником Закарпатська область поступається тільки Одеській (18,37%), на економіку якої суттєвий вплив має географічне розташування (наявність морського кордону).

Сприятливі кліматичні умови та значний рекреаційний потенціал Закарпатської області сприяли формуванню високої частки у структурі випуску регіону таких ВЕД, як «охорона здоров'я та надання соціальної допомоги» і «тимчасове розміщування й організація харчування», а високий рівень зовнішньоекономічної активності зумовлює значну роль в економіці регіону «фінансової та страхової діяльності та надання інших видів послуг».

Ведення сільського та лісового господарства у Закарпатській області зумовлюється кліматичними, ґрунтовими та демографічними особливостями цього регіону. Зокрема, обмеженістю придатних сільськогосподарських земель та низькою щільністю населення у гірських районах, але натомість найвищою в Україні і сусідніх країнах лісистістю (51,5%), високою щільністю сільського населення і сприятливими кліматичними умовами та складом розвитку окремих видів рослинництва і тваринництва. Особливістю Закарпатської області є те, що переважна більшість її населення (понад 62%) проживає у сільській місцевості. Названі умови стали базисом для ведення сільського і лісового господарства в регіоні. Упродовж 2012–2018 років у Закарпатській області (як і у більшості регіонів України) змінились спеціалізація сільськогосподарського виробництва. Так, у 2018 році частка продукції рослинництва у структурі сільськогосподарської продукції цього регіону становила 54,5% (проти 49,4% у 2012-му).

Попри позитивні кліматичні умови у низовинних районах, частка Закарпатської області в обсязі продукції сільського господарства України

має чітку тенденцію до зменшення – з 4,1% у 2012 році – до 1,6% у 2018-му. Зменшення частки області відбулось як у регіональній структурі продукції рослинництва (на 2,5 в.п.), так і у структурі продукції тваринництва (на 0,2 в.п.). Причиною таких структурних змін стало зниження індексу сільськогосподарської продукції Закарпатської області упродовж 2014–2016 років. Однак зростання значень цього індексу у 2017–2018 роках дає підстави для висновку щодо поступового відновлення росту сільського господарства в регіоні.

Унікальність ведення сільського господарства у Закарпатській області полягає у тому, що 91,3% сільськогосподарської продукції регіону забезпечується господарствами населення, зокрема: 84,7% – продукції рослинництва і 98,2% – продукції тваринництва. В Україні значення цих показників становлять, відповідно, 41,2%, 37,2% і 52,5%. До прикладу, виробництво молока в області забезпечується господарствами населення на 99,39%, реалізація та забій сільськогосподарських тварин – на 97,41%, а кількість одержаних яєць від птиці свійської – на 99,8% (табл. 2).

У Закарпатській області найбільша серед регіонів частка посівних площ культур сільськогосподарських під урожай належить домогосподарствам – 82,24% проти 30,12% у середньому в Україні. Така особливість може пояснюватись як обмеженістю достатніх земельних ресурсів для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, так і високим рівнем індивідуальної підприємливості у переважній більшості населення регіону, яке, як вже зазначалось, є сільським (>62%). Водночас така особливість є підґрунтям для розвитку у Закарпатській області сільських господарств, які можуть спеціалізуватись на вирощуванні еко-продуктів у невеликих обсягах. Процес виробництва таких продуктів є трудомістким, але приносить високу додану і реалізаційну вартість. Фактично сільські домогосподарства регіону у рослинництві спеціалізуються на вирощуванні зернових та зернобобових культур, картоплі і кормових культур (табл. 3).

Частка посівних площ, відведених під вирощування овочів відкритого ґрунту та баштанних культур, у Закарпатській області є відносно незначною (5,3%), але за цим показником серед регіонів України вона поступається лише Київській, Сумській і Херсонській. Регіон має значний потенціал для вирощування овочів у відкритому ґрунті та баштанних культур. З огляду на те, що сусідні області (як і прикордонні регіони Польщі, Словаччини і Румунії) не володіють достатніми кліматичними умовами для вирощування цього виду культур, вважаємо, що спеціалізація на вирощуванні овочів у відкритому ґрунті та баштанних культур є конкурентною перевагою Закарпатської області у транскордонному регіоні.

Таблиця 2

Частка підприємств та господарств населення у виробництві продукції тваринництва і посівних площах культур сільськогосподарських під урожай, %

Регіон	Виробництво молока		Реалізація на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі)		Кількість одержаних яєць від птиці свійської		Посівні площі культур сільськогосподарських під урожай	
	Підприємства	Господарства населення	Підприємства	Господарства населення	Підприємства	Господарства населення	Підприємства	Господарства населення
Україна	27,38	72,62	62,67	37,33	55,15	44,85	69,88	30,12
Вінницька	24,73	75,27	88,40	11,60	40,45	59,55	74,15	25,85
Волинська	22,37	77,63	64,80	35,20	11,63	88,37	44,48	55,52
Дніпропетровська	24,11	75,89	86,45	13,55	70,07	29,93	66,46	33,54
Донецька	38,25	61,75	71,45	28,55	58,60	41,40	69,19	30,81
Житомирська	20,98	79,02	18,82	81,18	12,53	87,47	65,96	34,04
Закарпатська	0,61	99,39	2,590	97,41	0,20	99,80	17,76	82,24
Запорізька	15,25	84,75	41,40	58,60	74,55	25,45	69,95	30,05
Івано-Франківська	3,96	96,04	46,38	53,62	40,57	59,43	45,88	54,12
Київська	51,27	48,73	74,64	25,36	81,85	18,15	77,39	22,61
Кіровоградська	20,03	79,97	29,40	70,60	1,82	98,18	71,06	28,94
Луганська	24,25	75,75	25,00	75,00	н. д.	н. д.	78,24	21,76
Львівська	5,70	94,30	55,78	44,22	10,10	89,90	54,31	45,69
Миколаївська	14,26	85,74	9,93	90,07	44,86	55,14	64,60	35,40
Одеська	9,65	90,35	16,69	83,31	5,60	94,40	72,22	27,78
Полтавська	51,70	48,30	60,93	39,07	72,83	27,17	75,58	24,42
Рівненська	19,17	80,83	34,95	65,05	40,62	59,38	49,33	50,67
Сумська	42,36	57,64	34,68	65,32	35,77	64,23	83,13	16,87
Тернопільська	17,62	82,38	43,41	56,59	54,71	45,29	70,36	29,64
Харківська	45,58	54,42	38,40	61,60	40,71	59,29	72,64	27,36
Херсонська	15,86	84,14	22,19	77,81	84,01	15,99	61,25	38,75
Хмельницька	26,99	73,01	45,67	54,33	84,07	15,93	78,00	22,00
Черкаська	60,22	39,78	90,99	9,01	56,90	43,10	78,55	21,45
Чернівецька	5,01	94,99	32,33	67,67	н. д.	н. д.	37,41	62,59
Чернігівська	45,63	54,37	54,18	45,82	16,72	83,28	84,07	15,93

Джерело: авторські розрахунки за [8]

Наприклад, урожайність огірків та корнішонів в області у 2018 році становила 233,6 ц з 1 га (проти 191,5 ц з 1 га у 2010-му) та на 18,28% перевищувала показник по Україні. За рівнем урожайності цієї культури Закарпатська область у 2018 році поступалася тільки Херсонській, Запорізькій і Тернопільській. Урожайність культур баштанних в області є найвищою серед регіонів і у понад 3 рази переважає середній показник в Україні. Окрім того, у Закарпатській області порівняно вища, аніж в інших регіонах, урожайність яблук, суниці, полуниці, смородини, культур зерняткових і ягідних.

Поглибленої уваги та окремого дослідження потребує такий показник, як частка ріллі, що не була засіяна під урожай. У 2018 році значення цього показника у Закарпатській області становило 28,1% та було найвищим серед регіонів України.

На наш погляд, однією з ключових причин такої ситуації є погіршення умов для ведення сільського господарства у цьому регіоні, передусім унаслідок

посилення конкуренції на продукцію рослинництва на ринку сусідніх західних областей, а також збільшення пропозиції з боку центральних і південних областей України. Попит на продукцію рослинництва на внутрішньому ринку Закарпатської області також є невисоким, оскільки переважна більшість населення самостійно забезпечує себе необхідною продукцією. Попри те, необхідно відзначити зростання експортоорієнтованості продукції сільського господарства Закарпатської області. Частка сільськогосподарської продукції у товарному експорті регіону у 2018 році склала 4,48% проти 1,94% у 2012-му, тобто зросла у 2,3 рази. Це стало наслідком збільшення у структурі товарного експорту області частки продуктів рослинного походження (II товарна група) з 0,85% у 2012 році до 4,35% у 2018-му. Таким чином, можна стверджувати про посилення ролі сільського господарства у зовнішньоекономічній діяльності Закарпатської області, але розвиток цього виду діяльності гальмує

відсутність необхідних інфраструктурних передумов для експорту продукції рослинництва у сусідні країни, передусім Словаччину, Польщу і Румунію.

Перспективною складовою частиною економіки Закарпатської області є *туризм і рекреація*. Регіон має значний ресурсний потенціал для розвитку цієї сфери: історико-культурний, природно-рекреаційний та інфраструктурний. Унаслідок незначного техногенного впливу на природне середовище у регіоні є досить сприятливою екологічна ситуація. Так, у 2017 році обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у Закарпатській області був найнижчим в Україні і становив 3,2 тис. т проти 17,4 тис. т у 2010-му.

Окрім того, у 2018 році Закарпатська область займала 21-е місце за обсягом утворення відходів I–IV класів небезпеки (всього 0,1% від загального обсягу в Україні) і 20-те – за обсягом відходів I–III класів небезпеки (0,2%). Для порівняння, у решти областях Західного регіону (окрім Чернівецької) цей показник був суттєво вищим. Наведені дані свідчать про те, що у Закарпатській області чи не найкращий в Україні стан навколишнього природного середовища. Це, своєю

чергою, мало б сприяти розвитку та зростанню в'їзного туризму в цьому регіоні. Однак статистичні дані відображають протилежні тенденції (рис. 3). Зокрема, у 2014 році, порівняно з 2008-м, кількість внутрішніх туристів у регіоні зменшилась у 29,6 разу (із 53 520 до 1804 осіб). Упродовж 2015–2017 років потік внутрішніх туристів збільшився у 2,2 разу (із 1804 до 4016 осіб).

Подібні тенденції спостерігались і за потоком іноземних туристів у цей регіон. Так, у 2014 році порівняно з 2008-м кількість іноземних туристів, що відвідали Закарпатську область, зменшилась із 10 735 до 6 осіб (за даними офіційної статистики). У 2017 році кількість іноземних туристів у регіоні збільшилась до 102 осіб. Таке значення показника кількості туристів для багатой туристично-рекреаційний потенціал області є мізерним. Тому одним із основних пріоритетів розвитку Закарпатської області має стати формування на її території конкурентоспроможної на міжнародному рівні туристичної та рекреаційної індустрії. Це дозволить забезпечити, з одного боку, потреби споживачів (як українських, так і зарубіжних) у туристично-рекреаційних послугах, а з іншого – збільшити внесок в економіку регіону за рахунок

Таблиця 3

Структура посівних площ у сільських домогосподарствах у 2018 році за регіонами, %

Регіон	Зернові та зернобобові культури	Технічні культури	Картопля	Овочі відкритого ґрунту та баштанні культури	Кормові культури
Україна	52,2	17,7	12,4	3,6	14,1
Вінницька	40,5	14,0	16,7	3,1	25,7
Волинська	58,2	0,5	26,0	3,1	12,2
Дніпропетровська	60,1	29,3	4,2	3,9	2,5
Донецька	75,7	13,3	4,7	2,9	3,4
Житомирська	27,1	4,1	23,9	3,7	41,2
Закарпатська	45,3	0,6	25,6	5,3	23,2
Запорізька	54,4	33,0	3,6	2,3	6,7
Івано-Франківська	22,2	0,4	17,9	2,8	56,7
Київська	44,6	12,5	29,4	7,8	5,7
Кіровоградська	46,1	39,9	4,9	2,0	7,1
Луганська	51,2	41,1	2,9	1,8	3,0
Львівська	34,8	0,0	27,3	4,4	33,5
Миколаївська	56,5	36,4	2,1	1,1	3,9
Одеська	70,8	11,9	7,6	4,0	5,7
Полтавська	63,8	18,4	7,5	4,1	6,2
Рівненська	54,3	0,3	24,1	3,6	17,7
Сумська	41,5	5,2	23,9	5,8	23,6
Тернопільська	64,7	1,4	16,4	1,8	15,7
Харківська	56,1	26,9	6,6	4,6	5,8
Херсонська	61,7	26,7	3,6	5,8	2,2
Хмельницька	33,5	5,2	18,6	3,2	39,5
Черкаська	48,7	15,5	13,9	5,3	16,6
Чернівецька	47,7	21,1	14,1	3,2	13,9
Чернігівська	26,1	1,3	28,8	4,6	39,2

Джерело: авторські розрахунки за [8]

зростання дохідної частини обласного і місцевих бюджетів, притоку інвестицій (у т.ч. іноземних).

Розвиток туристичної та рекреаційної сфер в області повинен відбуватись з урахуванням державних інтересів та відповідно до законодавства України і норм міжнародної туристичної практики. З огляду на наявність привабливих умов для подальшого розвитку туризму, в області слід створити розвинуту інфраструктуру шляхом стимулювання капіталовкладень у реконструкцію та будівництво нових оздоровчо-рекреаційних об'єктів, а також провадити активну інформаційно-рекламну та маркетингову діяльність, спрямовану на формування іміджу Закарпатської області як туристичного центру і входження її до міжнародного туристичного ринку. Це посилить взаємозв'язок туризму з іншими сферами економіки регіону (будівництвом, транспортом, торгівлею та ін.), сприятиме поширенню новітніх технологій та поліпшенню організації праці, впровадженню найефективніших форм господарювання, створенню нових робочих місць, а в підсумку – зменшенню наявних територіальних диспропорцій у рівні соціально-економічного розвитку регіону.

Закарпатська область повинна ефективно використовувати своє вигідне географічне розташування в безпосередньому сусідстві з Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею та інші численні переваги прикордонного регіону, зокрема, для активізації зовнішньоекономічних транскордонних зв'язків. Закарпаття має тісні історичні і культурні зв'язки з сусідніми державами. Розвитку таких зв'язків сприяють географічні особливості регіону – межа області з іншими областями України проходить по вододільному хребту Українських Карпат, тоді як державний кордон – по рівнинній території.

Однією з основних соціально-економічних функцій транскордонного регіону (частиною якого є Закарпатська область), є *міжнародний туризм*. Значення цієї функції обумовлене спільною історичною спадщиною, яка має великий пізнавальний інтерес для народів сусідніх країн. Відтак, важливим завданням, що стосується реалізації соціальної функції транскордонного регіону, є подолання розбіжностей у рівнях життя населення, яке живе по різні боки кордону, а також культурних і мовних бар'єрів, що існують між ними. Тому необхідно стимулювати різні форми соціальної інтеграції, що у підсумку дасть можливість компенсувати певну частину тих функцій, яких не вистачає в одному регіоні за рахунок її надлишку в сусідньому.

Водночас транскордонну співпрацю, зокрема з боку Закарпатської області, стримують такі чинники: відсутність належної транспортної, виробничої і соціальної інфраструктури на прикордонних територіях; недостатня кількість пунктів перетину кордону, низька пропускну спроможність і технічна

оснащеність наявних пунктів пропуску. Для забезпечення належних умов для транскордонних переміщень людей і вантажів у регіоні необхідним є розвиток і створення мережі міжнародних транспортних комунікацій різних видів (транспортних коридорів), а також системи облаштування контрольно-пропускних пунктів із достатньою пропускнуою спроможністю і належним транспортним обслуговуванням.

Висновки з проведеного дослідження. Із результатів проведеного дослідження можна зробити аналітичні висновки щодо економічної спеціалізації Закарпатською областю, зокрема у контексті впровадження під час планування регіонального розвитку методології смарт-спеціалізації. Ключове місце в економіці регіону займає переробна промисловість. Однак основні її виробництва працюють за толінговими операціями, що унеможлиблює розгляд цього сегмента економіки Закарпатською областю з позиції смарт-спеціалізації у короткостроковій перспективі. Натомість суттєві конкурентні переваги і перспективи смарт-спеціалізації відстежуються у таких ВЕД, як: сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; оптова та роздрібна торгівля; туризм і рекреація; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; фінансова та страхова діяльність; тимчасове розміщення й організація харчування.

Проте подальший розвиток цих ВЕД у Закарпатській області потребує врахування особливостей їхнього функціонування, існуючих проблем у діяльності та реалізації заходів, спрямованих на подолання цих проблем. Зокрема, ключовою особливістю сільського господарства у досліджуваному регіоні є зосередженість його функціонування майже виключно у домашніх господарствах. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність має значні перспективи розвитку з огляду на вигідне географічне розташування регіону, але за умови капітальної модернізації дорожньої інфраструктури. Оптова та роздрібна торгівля може вийти на новий виток функціонування та дати значний соціально-економічний ефект, якщо зменшиться рівень тінювих операцій у цьому сегменті. Окремі напрями туризму і рекреації з урахуванням природно-кліматичних, культурно-історичних, географічних особливостей регіону можуть стати пріоритетними в економіці області. Однак для цього необхідно вирішити питання модернізації дорожньої та прикордонної інфраструктур. Решта з виділених секторів взаємопов'язуються з названими. Таким чином, перспективні дослідження за цією тематикою будуть скеровані на пошук механізмів стимулювання і розвитку виявлених перспективних напрямків смарт-спеціалізації регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kroll H. Efforts to Implement Smart Specialization in Practice – Leading Unlike Horses to the Water / *Journal European Planning Studies* Volume 23, 2015. – Issue 10: Broadening Our Knowledge on Cluster Evolution. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2014.1003036> (дата звернення: 12.02.2020).
2. Komninos, N., Musyck, B., and Iain Reid, A. Smart specialisation strategies in south Europe during crisis / *European Journal of Innovation Management*, 2014, 17(4), 448–471. URL: https://www.researchgate.net/publication/273461715_Smart_specialisation_strategies_in_south_Europe_during_crisis (дата звернення: 12.02.2020).
3. Nowakowska A. Budowanie inteligentnych specjalizacji – doświadczenia i dylematy polskich regionów. *Studia Prawno-ekonomiczne*, t. XCVII, 2015, ss. 325–340. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-b025880e-4df4-4f78-af48-546c9d8791ae>. (дата звернення: 12.02.2020)
4. Nazarko Ł. Inteligentne specjalizacje – w kierunku dynamicznego podejścia prospektywnego “Przedsiębiorczość i Zarządzanie”. *Uwarunkowania rozwoju regionalnego i lokalnego*. Tom XIX, Zeszyt 3, Część I, 2018. Ss. 37–51. Łódź – Warszawa. Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk. URL: http://keins.pb.edu.pl/lnazarko/pub/Lukasz_Nazarko_Inteligentne%20specjalizacje%20-%20w%20kierunku%20dynamicznego%20podejscia%20prospektywnego.pdf. (дата звернення: 12.02.2020).
5. Wolniak R. Inteligentne Specjalizacje w województwie Śląskim / R. Wolniak *Zeszyty naukowe politechniki Śląskiej*. Seria: Organizacja i zarządzanie z. 92. Nr kol. 1955. Politechnika Śląska, Gliwice 2016. S. 407–419. URL: https://www.researchgate.net/publication/312471603_Smart_specialization_in_Silesian_region_in_Poland (дата звернення: 12.02.2020).
6. Foray Dominique, Goddard John, Beldarrain Xabier Goenaga, Landabaso Mikel, McCann Philip, Morgan Kevin, Nauwelaers Claire. Raquel Ortega-Argilés Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3) / Dominique Foray, John Goddard, Xabier Goenaga Beldarrain, Mikel Landabaso, Philip McCann, Kevin Morgan, Claire Nauwelaers European Commission. Smart Specialisation Platform. May 2012. 116 p. URL: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/RIS3_GUIDE_FINAL.pdf. (дата звернення: 12.02.2020).
7. Снігова О. Ю. Розкриття потенціалу смарт-спеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні. *Економіка України*. 2018. № 8 (681). С. 75–87. http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7. (дата звернення: 12.02.2020).
8. Амоша О. І. Передумови смарт-спеціалізації Донецько-Придніпровського макрорегіону на основі розвитку хімічного виробництва / О. І. Амоша, Г. З. Шевцова, Н. В. Швец. *Економіка промисловості*. 2019. № 3 (87). С. 5–33. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekonpr_2019_3_3(дата звернення: 12.02.2020).
9. Регіональна статистика / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sestr.htm (дата звернення: 12.02.2020)

REFERENCES:

1. Kroll, H. (2015) Efforts to Implement Smart Specialization in Practice – Leading Unlike Horses to the Water. *European Planning Studies*, 23(10). Series: Broadening Our Knowledge on Cluster Evolution. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2014.1003036>(accessed 12 February 2020).
2. Komninos, N., Musyck, B., & Iain Reid, A. (2014). Smart specialisation strategies in south Europe during crisis. *European Journal of Innovation Management*, 17(4), 448-471. Available at: https://www.researchgate.net/publication/273461715_Smart_specialisation_strategies_in_south_Europe_during_crisis(accessed 12 February 2020).
3. Nowakowska, A. (2015). Budowanie inteligentnych specjalizacji – doświadczenia i dylematy polskich regionów [Building Smart Specialization – Experiences and Dilemmas of Polish Regions]. *Studia Prawno-ekonomiczne – Studies in Law and Economics*, vol. 97, pp. 325–340 Available at: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-b025880e-4df4-4f78-af48-546c9d8791ae> (accessed 12 February 2020).
4. Nazarko, Ł. (2018). Inteligentne specjalizacje – w kierunku dynamicznego podejścia prospektywnego [Smart Specializations – Towards a Dynamic Prospective Approach]. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie – Entrepreneurship and Management*. Vol 19, 3(1), pp. 37–51. Available at: http://keins.pb.edu.pl/lnazarko/pub/Lukasz_Nazarko_Inteligentne%20specjalizacje%20-%20w%20kierunku%20dynamicznego%20podejscia%20prospektywnego.pdf (accessed 12 February 2020).
5. Wolniak, R. (2016). Inteligentne Specjalizacje w województwie Śląskim [Smart specialization in Silesian region in Poland]. Series: *Organizacja i zarządzanie – Organization and management*, vol. 92, pp. 407–419. Available at: https://www.researchgate.net/publication/312471603_Smart_specialization_in_Silesian_region_in_Poland (accessed 12 February 2020).
6. Foray, D., Goddard, Jo., Beldarrain, X. G., Landabaso, M., McCann, Ph., Morgan, K., Nauwelaers, C. & et al (2012). Raquel Ortega-Argilés Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3). Available at: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/RIS3_GUIDE_FINAL.pdf (accessed 12 February 2020).
7. Snihova, O. Yu. (2018). Rozkrytyta potencjału smart-spetsializatsiyi dlya podolannya rehional'noyi strukturnoyi inertnosti v Ukrayini [Smart Specialization Potential Revealing for the Overcoming of Regional Structural Inertness in Ukraine]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 8 (681), 75–87. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7 (accessed 12 February 2020).
8. Amosha, O. I. (2019). Peredumovy smart-spetsializatsiyi Donets'ko-Prydniprovsk'oho makrorehionu na osnovi rozvytku khimichnoho vyrobnytstva [Prerequisites for smart specialization of Donetsk-Prydniprovsky macro-region based on chemical production development]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 3 (87), 5–33. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7 (accessed 12 February 2020)
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2020) Rehional'na statystyka [Regional statistics]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sestr.htm (accessed 12 February 2020).